

АНАЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ СВІТУ

ANALYTICAL CHARACTERISTICS OF HUMAN CAPITAL FUNCTIONING PRACTICE IN UKRAINE AND OTHER COUNTRIES OF THE WORLD

Коломієць В.М.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри «Фінанси та економічна безпека»,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка Всеволода Лазаряна

Ефективне функціонування людського капіталу стає основним засобом, за допомогою якого можливо реалізувати стратегічні задачі держави. Метою статті є здійснення аналітичної характеристики практики функціонування людського капіталу в Україні та інших країнах світу, показників розвитку людського капіталу, визначення місця України на тлі інших країн. Єдиної системи показників щодо характеристики людського капіталу не існує. В даному дослідженні сформована авторська система показників та розглянуто аналітичні характеристики практики функціонування людського капіталу в Україні та інших країнах світу. Аналіз характеристик практики функціонування людського капіталу в Україні та інших країнах світу показав порівняно низький рівень досліджених показників.

Ключові слова: людський капітал, аналітична характеристика, розвиток, індекс, система, показники

Эффективное функционирование человеческого капитала становится основным средством, с помощью которого возможно реализовать стратегические задачи государства. Целью статьи является осуществление аналитической характеристики практики функционирования человеческого капитала в Украине и других странах мира, показателей развития человеческого капитала, определение места Украины на фоне других стран. Единой системы показателей относительно характеристики человеческого капитала не существует. В данном исследовании сформирована авторская система показателей и рассмотрены аналитические характеристики практики функционирования человеческого капитала в Украине и других странах мира. Анализ характеристик практики функционирования человеческого капитала в Украине и других странах мира показал сравнительно низкий уровень исследованных показателей.

Ключевые слова: человеческий капитал, аналитическая характеристика, развитие, индекс, система, показатели

Effective functioning of human capital becomes the main means by which it is possible to realize the strategic tasks of the state. This process is only possible if there is a highly developed human capital that needs constant systematic research. The purpose of the article is to carry out an analytical description of the practice of human capital functioning in Ukraine and other countries of the world, indicators of human capital development, determination of Ukraine's place against the background of other countries. The methodological basis of the study was a systematic approach. The theoretical basis of the study were the positions of the classical theory, the theory of human capital, contained in the works of world scholars. The author's system of indicators was developed in this research and the following analytical characteristics of the practice of human capital functioning in Ukraine and other countries of the world: the global competitiveness index, consumer price of food products (total cost), the ratio of wages in Ukraine and other countries, the unemployment rate among the economically active population, the average life expectancy at birth, the average median age of the population, the index of environmental efficiency. These indicators somewhat broaden the existing analysis of the practice of human capital. The developed methodological provisions for the analysis of human capital, human development in Ukraine should be correlated with international methods for providing international comparisons. An analytical characteristic was conducted in the context of comparing the achievements of Ukraine and other countries in the world in order to understand Ukraine's place on the world stage. The analysis of the characteristics of the practice of human capital in Ukraine and other countries of the world showed a relatively low level of the studied indicators. The determined state of things requires taking certain measures by the subjects who are interested in ensuring a comfortable existence of a citizen. The implementation of measures involves the continuous monitoring of the analytical characteristics of the practice of human capital.

Key words: human capital, analytical characteristic, development, index, system, indicators

Постановка проблеми. Забезпечення комфортного існування громадянина – стратегічна задача кожного державотворення. В «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [1] підвищення стандартів життя визначено першочерговим вектором (наслідком вектору розвитку). Складається парадоксальна ситуація, в якій об'єктом перетворень виступає людина. Але й основним засобом, за допомогою якого можливо реалізувати дану задачу, теж стає людина з її якостями та можливостями, потенціалом, досвідом, талантом. На державному рівні в економіки знань, яка швидко розвивається та набуває обертів, наведені характеристики людини втілюються в людському капіталі. Саме він становить базу сталого розвитку кожної країни.

В даному сенсі аналітична характеристика людського капіталу викликає інтерес для реалізації стратегічних задач держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні чотири десятиріччя дослідження людського капіталу як складової національного багатства були в центрі уваги експертів світового рівня – Г. Бекера [2], Д. Минцера [3] і Т. Шульца [4] (50–70 годы XX столетия), І. Фішера [5, с. 225–243].

Глибинно вивчали різнобічні аспекти людського капіталу Н. Брюховецька, І. Булеєв, Д. Богиня, О. Бородіна, Н. Голікова, В. Гесць, О. Грішнова, І. Каленюк, Е. Лібанова, В. Мандибура, Л. Чернобай, А. Чухно, Ю. Широн та інші.

Спостереження на світовому рівні виводять аналітичні міркування про прогрес людства за рамки економічного зростання, твердо відводячи людині та її благополуччю центральне місце в політиці та стратегії розвитку [6, с. 2].

На сьогоднішній день пріоритетність в ефективному управлінні ресурсами віддається людського капіталу, оскільки він являє собою запас знань, навичок, компетенцій і здібностей людей, які дозволяють створювати приватний, соціальний і національний добробут [7].

Вплив людського капіталу на економічний розвиток відзначається не тільки для окремих країн, але й для цілих регіонів [8, с. 2700–2702]. Економічні можливості можуть відігравати конструктивну роль у людському капіталі для підтримки явищ зростання [9, с. 3]. Поряд з тим, було визнано, що людський капітал стимулює та забезпечує формування економічної спроможності людини, підприємства, нації [3; 10 – 14].

Таким чином, функціонування людського капіталу стає основним засобом, за допомогою якого можливо реалізувати стратегічні задачі держави.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. А. Гріненко зауважує, що дослідження рівня життя населення в Україні та його динаміки – важливий складник комплексного аналізу соціально-економічного стану вища країни, який проводиться з метою розроблення адекватних заходів соціальної політики

держави [15]. На нашу думку, успішне функціонування держави можливе лише за умови наявності високорозвинутого людського капіталу, що потребує постійного системного аналізу.

Проведена рядом дослідників ґрунтовна наукова робота, її результати не виключають необхідності здійснення постійного стану та динаміки людського капіталу.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Тому за мету статті поставлено здійснення аналітичної характеристики практики функціонування людського капіталу в Україні та інших країнах світу, показників розвитку людського капіталу, визначення місця України на тлі інших країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація поставленої у даному дослідженні мети передбачає аналітичну характеристику практики функціонування людського капіталу в Україні та розвинених країнах за певними показниками.

Значна кількість досліджень в сфері функціонування людського капіталу визначає широке коло вказаного ряду показників [10–14, 16; 17]. Єдиної думки щодо характеристик людського капіталу не існує. В законодавчих документах України категорія «людський капітал» нормативно не визначена, а відповідно, немає системи показників її характеристик.

Натомість існує ряд унормованих показників, що застосовуються при аналізі категорій, які дослідники людського капіталу нерідко використовують в своїх працях.

Так, в «Методиці вимірювання регіонального людського розвитку», яка запроваджена сумісним рішенням Державної служби статистики України та Президії НАН України наведено 33 показники, об'єднані у 6 блоків, що характеризують регіональний людський розвиток [18]. Вона відрізняється від методології розрахунку індексу людського розвитку за міжнародними стандартами, що не дає можливості співставлення показників України та інших країн. Але вона досить показова при застосуванні її для аналізу внутрішньої ситуації людського розвитку регіонів України.

В свою чергу, Програма розвитку ООН започаткувала з 1990 р. в рамках світових доповідей про розвиток людини (Human development index – HDI), який враховує очікувану тривалість життя при народженні, інтелектуальний потенціал людини, величину доходу [6].

Як доцільно зауважує О. Ковтун, багато інших важливих аспектів людського розвитку безпосередньо не включені в індекс людського розвитку [17]. Науковець наголошує, що виправданням цьому є бажання включити в індекс людського розвитку інформацію про всі аспекти людського життя [17].

Згодні з думкою, що до розрахунку індексу людського розвитку включені об'єктивні дані, які розраховуються за єдиною методикою на

міжнародному рівні по країнам. Зі зростанням чисельності параметрів зменшується реальне відображення існуючої ситуації стосовно людського розвитку країни. Але, на нашу думку, всі негативні сторони розширення ємності індексу людського розвитку не повинні заважати вдосконаленню методологічної бази його розрахунку як на міжнародному рівні, так і в рамках України, та впровадження розроблених методик в дослідженнях по країнах. Потрібно наголосити, що розроблені методичні положення стосовно аналізу людського капіталу, людського розвитку в Україні мають корелювати з міжнародними методиками для надання можливості міжнародних співставлень.

В звіті ПРООН [6, с. 1] наголошується, що оскільки факти лишаються життєвою основою для прийняття рішень, дослідники шукають інформацію та базу нових статистичних даних. Вони стануть наступним етапом еволюції індексу людського розвитку.

Вважаємо змістовність категорії «людський розвиток», а відповідно склад індексу людського розвитку, значно відрізняються від категорій «людський капітал» та визначення його показників. Тому однозначно ототожнювати показники стану людського розвитку та людського капіталу не можна, хоча науковці та практики нерідко не розрізняють вищенаведені індекси.

В даному дослідженні нами розглянуто наступні аналітичні характеристики практики функціонування людського капіталу в Україні та інших країнах світу: індекс глобальної конкурентоспроможності, споживчі ціни на продукти харчування (загальна вартість), співвідношення між заробітною платою в Україні та інших країнах, рівень безробіття серед економічно активного населення, середня очікувана тривалість життя при народженні, середній медіанний вік населення, індекс екологічної ефективності.

Наведені показники дещо розширюють існуючий аналіз практики функціонування людського капіталу з одного боку. З іншого боку, не розглядаються показники, що звичайно характеризують людський капітал, тому що вони наведені в інших дослідженнях [19–21]. Аналітична харак-

теристика проводилася в розрізі співставлення досягнень України та інших країн світу для розуміння місця України на світовій арені.

Спроможність та ефективність функціонування людського капіталу обумовлена внутрішньою ситуацією в країні та її позиціонуванням на зовнішніх ринках. Вважаємо що середовище функціонування людського капіталу визначає вектори його розвитку. Для його визначення проаналізовано індекс глобальної конкурентоспроможності країн в 2018 р.

Як видно з рис. 1, позиція України 83 у загальному рейтингу 140 країн світу, тобто середня. Сусідами нашої країни виявилися Аргентина (81), Домінікана (82), Македонія (84) та Шрі-Ланка (85).

Внутрішнє середовище функціонування людського капіталу описується рівнем споживчих цін (рис. 2).

Можна констатувати, що рівень споживчих цін (загальна вартість) в Україні самий низький та складає 18 – 26 євро. У Франції становить 52 – 61 євро, Польщі, Білорусі – 25 – 27 євро. На жаль, рівень України обумовлений низькими доходами українського населення (рис. 3).

Середньомісячна заробітна плата в Україні підрахована Євростатом на рівні 250 євро, що в 1,6 разів нижче показника в Білорусії, 5,6 разів в Польщі і в 13,4 рази Франції.

Функціонування людського капіталу яскраво відображається через задіяність його на ринку праці та можливість реалізувати себе. Тому наведені характеристики рівня безробіття серед економічно активного населення в країнах (рис. 4) та динаміка рівня безробіття серед економічно активного населення (за методологією МОП) в Україні (рис. 5).

В Україні рівень безробіття становить 8,8 відсотків, при чому має спадну динаміку з 2000 р. (рис. 5). Це єдиний з низки показників, що використано в ході даного дослідження, який позитивно характеризує функціонування людського капіталу на тлі інших країн.

Базисом розвитку, функціонування людського капіталу є фізичний стан та здоров'я людини – так званий «фізичний капітал людини». В даному

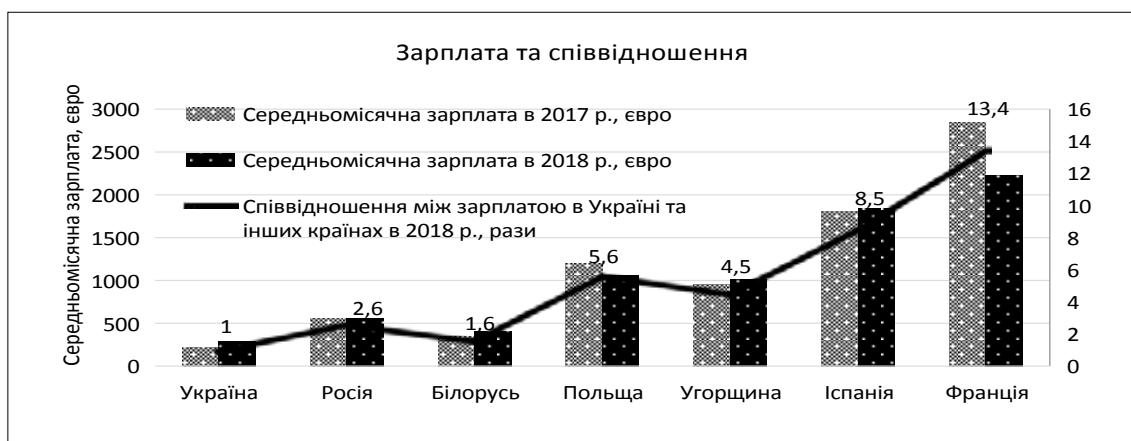
Рис. 1. Індекс глобальної конкурентоспроможності країн в 2018 р., місце

Джерело: побудовано автором на основі даних [22]

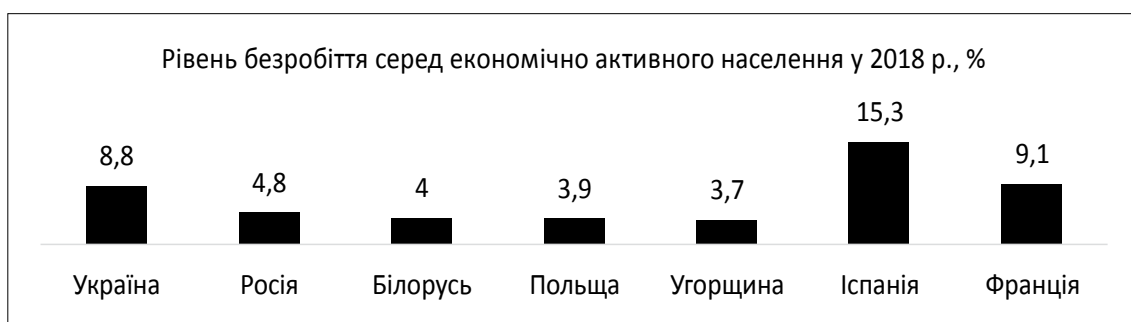
Рис. 2. Споживчі ціни на продукти харчування в Україні та інших країнах світу (загальна вартість), євро

Джерело: побудовано автором на основі даних [22; 23]

Рис. 3. Споживчі ціни на продукти харчування в Україні та інших країнах світу (загальна вартість), євро, та співвідношення між заробітною платою в Україні та інших країнах, рази

Джерело: побудовано автором на основі даних [22]

Рис. 4. Рівень безробіття серед економічно активного населення (за методологією МОП) в Україні та інших країнах світу у 2018 р., %

Джерело: побудовано автором на основі даних [22]

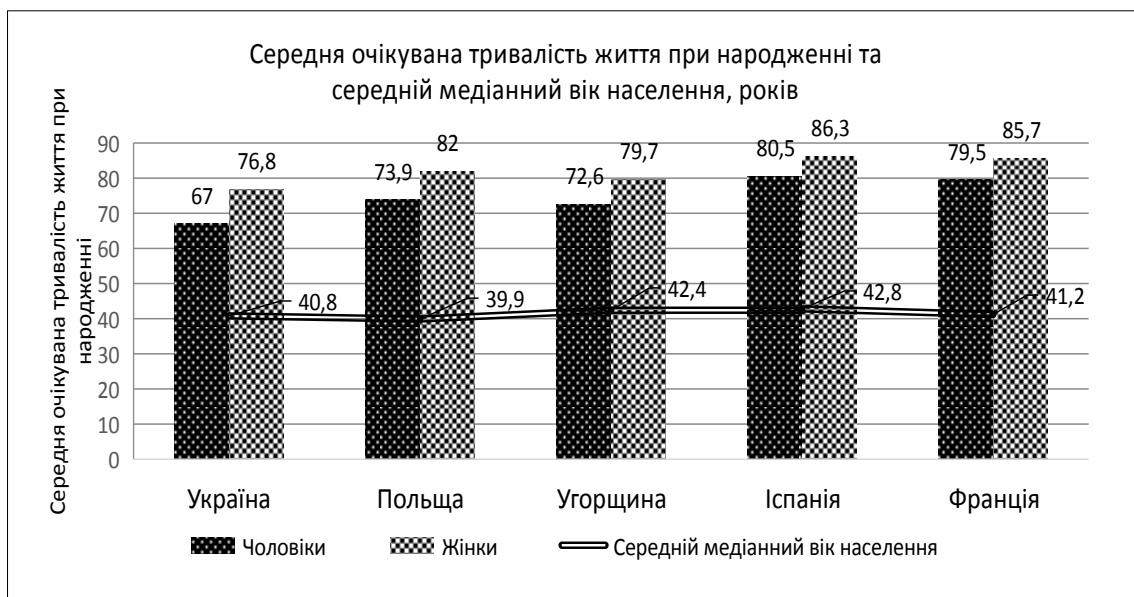
напрямі доцільно розглянути середню очікувану тривалість життя при народженні та середній медіанний вік населення по країнам (рис. 6).

На рис. 6 чітко відстежується значна різниця в очікуваній тривалості життя між Україною та іншими країнами. Так, середня очікувана

Рис. 5. Рівень безробіття серед економічно активного населення (за методологією МОП) в Україні, %

Джерело: побудовано автором на основі даних [23]

Рис. 6. Середня очікувана тривалість життя при народженні та середній медіанний вік населення, років

Джерело: побудовано автором на основі даних [22, 23]

тривалість життя при народженні в Україні на 10 років нижча за Францію та Іспанію і на 5 років нижча ніж в Польщі та Угорщині як у чоловіків, так і у жінок.

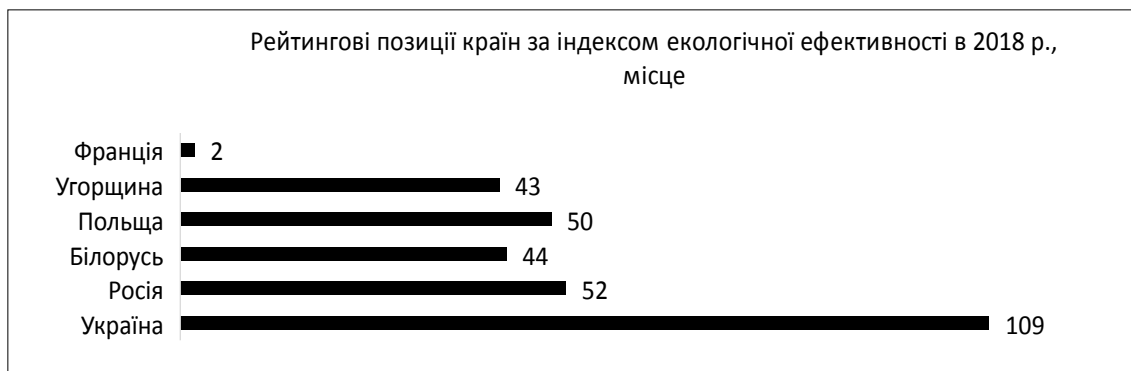
На відміну раніше розглянутих характеристик, середній медіанний вік населення по країнам мають невелику відмінність та коливаються у незначних межах – від 39,9 до 42,8 років.

В останні роки значна роль в збереженні здоров'я людського капіталу країни приділяється екологічним факторам впливу. Тому в розрізі характеристики стану здоров'я розглянуто рейтингові позиції країн за індексом екологічної ефективності (рис. 7).

Індекс екологічної ефективності визначений першоджерелом за 10 основними категоріями: якість повітря, вода та санітарія, забруднення важкими металами, біорізноманіття та середовище проживання, ліси, рибальство, зміна клі-

мату та енергетика, забруднення повітря, водні ресурси, сільське господарство [22]. Україна займає низьке 109 місце в рейтингу, що відповідає стану екології в ній. Розглянуті характеристики практики функціонування людського капіталу в Україні та інших країнах світу показали стан та позицію людського капіталу України на тлі інших країн.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зробивши аналіз характеристик практики функціонування людського капіталу в Україні та інших країнах світу, можна дійти висновку про порівняно низький рівень досліджених показників. Такий стан речей вимагає зробити певну кількість конкретних заходів від суб'єктів, які зацікавлені в забезпеченні комфортного існування громадянина. Це і держави, місцеві органи влади, інші інститу-

Рис. 7. Рейтингові позиції країн за індексом екологічної ефективності в 2018 р., місце
Джерело: побудовано автором на основі даних [22]

ції та безпосередньо сама людина. Реалізація заходів передбачає здійснення постійного контролю аналітичних характеристик практики функціонування людського капіталу. Системне

створювання низки аналітичних характеристик функціонування людського капіталу, додавання в систему нових стає перспективним напрямом подальших розвідок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 20.12.2018).
2. Becker G. S. Human Capital. New York : Columbia University Press, 1964.
3. Mincer J. Human Capital and Economic Growth. NBER Working Paper, 1981. 803 p. URL: <http://www.nber.org/papers/w0803.pdf> (дата звернення: 05.01.2019).
4. Schulz T. W. Investment in Human Capital. American Economic Review. 1961. March. 51. P. 1–17.
5. Fisher I. The application of mathematics to the social sciences. Bull. Amer. Math. Soc. 1930. Vol. 36(4). P. 225–243. DOI: <https://doi.org/10.1090/S0002-9904-1930-04919-8>.
6. Джахан С. и др. Индексы и индикаторы человеческого развития: Обновленные статистические данные 2018 др. 2018. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf (дата звернення: 05.12.2018).
7. Фриман Е.М., Фриман И.М. Человеческий капитал как фактор конкурентоспособности предприятия. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Вип. 2 (13). С. 150-153.
8. Siddiqui A. The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia. Applied Economics. 2016. Vol. 49 (28). P. 2697–2710. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841>.
9. Ali M., Egbetokun A., Memon M. Human capital, social capabilities and economic growth. Economies. 2018. No. 6 (2). P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies6010002>.
10. Рекун І. І. Роль людського капіталу в процесі формування економічної безпеки. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 4 (09). С. 67–71.
11. Ткач А.А., Радева М.М., Коломієць В.М. та ін. Институциональные трансформации экономических систем. Трансформаційні процеси в економіці України: інституціональний контекст: монографія. Мелітополь: Колор Принт, 2018. С. 180–252. DOI: <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018>.
12. Ткач Т. Професійне вигорання у менеджерів. Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. 2016. Zeszyt № 47 (3/2016). P. 260–273.
13. Kolomiets V., Golovkova L. The institutional content of the human capital of the national economy. Baltic Journal of Economic Studies. 2017. Vol. 3(5). P. 289–293. DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293>.
14. Radieva M. Institutional modernization of the Global economy. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Vol. 4. No. 5 (2018). P. 283–290. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290>.
15. Грінченко А.Ю. Підвищення якості життя населення та його вплив на стан економічної безпеки в умовах інституційних змін. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Вип. 1 (12). С. 3–9. URL: http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/12_2018/02.pdf (дата звернення: 25.12.2018).
16. Котикова О.І., Бабич М.М., Брик С.В. Оцінка регіонального індексу людського розвитку Миколаївської області. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Вип. 2 (13). С. 186–194.
17. Ковтун О.В. Спрощений алгоритм розрахунку регіонального індексу розвитку людського капіталу. Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2011. Вип. 19. С. 176–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZnpPdatu_2011_19_44 (дата звернення: 25.12.2018).

18. Методика вимірювання регіонального людського розвитку [Електронний ресурс] // Рішення Президії НАН України та колеції Держстату України. 1306. URL: https://ukrstat.org/uk/metod_polog/menu/07_posl.htm (дата звернення: 20.12.2018).

19. Брюховецька Н. Ю., Чорна Н.Ю. Управління розвитком людського капіталу підприємств: інституційний аспект: монографія. – Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – 2015. – 268 с. URL: ier.donetsk.ua/publish/mono/Bryukhovetska_Cherna.pdf (дата звернення: 25.11.2018).

20. Більська О. В. Людський потенціал і оцінка складових його конструктору. Інноваційний розвиток економіки: проблеми та перспективи : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Київ, 9–10 вересня 2016 р. Київ, 2016. С. 21–24.

21. The Legatum Prosperity Index. URL: <http://www.prosperity.com> (Last accessed: 14.12.2018).

22. Громадська спілка «Економічний дискусійний клуб» URL: <http://edclub.com.ua/analytika/spozhyvchi-ciny-na-osnovni-vydu-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-ta-okremyh-krayinah-1> (дата звернення: 20.11.2018).

23. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 29.11.2018).